

člen-to, parčí. сéло – сéлото, морé – морéто, таксi – таксiто, бижú – бижúто, пардесiú – пардесiúто.

V množném čísle má většina podstatných jmen bez ohledu na gramatický rod člen *-te*, např. студенти – студэнтите, градové – градovéте, конé – конéте, жени – жените, стаи – стаите.

Podstatná jména zakončená v množném čísle na *-a* mají člen *-ta*: селá – селáта, морéта – морéтата, нивя – нивята, здáния – здáнията.

§32 Přízvuk určitých tvarů podstatných jmen se členem

Většina jednoslabičných substantiv mužského rodu (přibližně 400 z celkového počtu 510) si ponechává v určitém tvaru přízvuk na původním místě. Více než polovina z těchto substantiv jsou slova cizího původu, např. ад – адът, -а, акт – актът, -а, бал – бálът, бар – бáрът, бог – бóгът, бой – бóят, брак – брáкът, валс – вáлсът, влак – влáкът, зет – зéтят, двор – двóрът, ключ – клýчът, хляб – хля́бът apod.

Zbývající část (kolem 100) jednoslabičných substantiv v určitém tvaru posouvá přízvuk na formant členu, např. бик – бикът, -á, вълк – вълкът, -á, глад – гладът, глас – гласът, дух – духът, крак – кракът, кръг – кръгът, мир – мирът, свят – светът, смях – смехът apod. U mnoha těchto substantiv přechází přízvuk také v základních tvarech množného čísla na koncovku, srov. např. бряг – бреговé – брегът, син – синовé – синът, сняг – снеговé – снегът. Tento jev však není pravidlem.

U vícelslabičných podstatných jmen se členem na *-ът, -ят* (*-а, -я*) zůstává přízvuk na stejném místě jako ve tvaru základním, např. народ – народът, народа, театър – театърът, те-

атъра, учител – учителят, другар – другаря, другáря, завод – заводът – завода.

U podstatných jmen rodu ženského zakončených v základním tvaru na souhlásku přechází přízvuk v určitém tvaru vždy na člen *-та*: сол – солта, хубост – хубостта, мláдост – мláдостта, вéчер – вечерта, кал – калта.

Podstatná jména zakončená v základním tvaru na *-а, -я* si ponechávají původní místo přízvuku i ve tvarech určitých, např. книга – книгата, земя – земята, чорбаджия – чорбаджията, страна – страната.

Podstatná jména zakončená v základním tvaru na *-е, -о, -у, -и, -ю* si v určitých tvarech se členem ponechávají původní místo přízvuku, např. морé – морéто, кино – киното, място – мястото, влияние – влиянието, меню – менюто, колибри – колибрито.

Ve tvarech množného čísla se členem si všechna podstatná jména ponechávají stejné místo přízvuku jako v základním tvaru, např. местá – местáта, заводи – заводите, жени – жените, синовé – синовéте, вéчери – вéчерите, вéстници – вéстниците, деца – децáта.

Užití členu v bulharštině

Мезународната конференция

Formant členu se připojuje k podstatným jménům v jednotném i v množném čísle jen tehdy, nestojí-li před nimi ve větě shodný přívlastek vyjádřený přídavným jménem nebo adjektivním zájmenem nebo číslovkou. Jinak se připojuje ke jménu stojícímu v přívlastku, případně k prvnímu jménu v rozšířeném nebo v několikanásobném přívlastku, např. хубавата книга, неговата хубава книга, първата му нова хубава книга.

Užití členu se v bulharštině kromě toho řídí v některých případech určitými mechanickými pravidly:

1. Vlastní jména osob, zvířat, místní jména a zeměpisné ná-

zvu, názvy děl, organizací zpravidla netvoří určitý tvar. Výjimku z tohoto pravidla činí:

a) některá mužská křestní jména na *-a*, např. Савата, Пэрата;

b) zdobnělá křestní jména tvořená příponami *-ка, -ничка, -ничка, -е, -ле, -че*, např. Вáсето, Кóлето, А́нчето, Бóрката, Сáвичката. Všechna tato křestní jména se užívají bez členu jen v oslovení, např. Елá, Сáвичка;

c) přezdívký a vlastní jména vzniklá ze jmen obecných, např. Чобáна (чобáн *ovčák*), Жáбата, Илйá Любóпитника, Цветáрчето;

d) některé zeměpisné názvy v užití členu kolísají, připouštějí tvar základní i určitý, např. Дúнав – Дúнавът, Дúнава, Искър – Искърът, Искъра, jiná se užívají výhradně v určitém tvaru, např. Алпите, Родóпите, Апенíните, Карпáтите, Хималáите, Тáтрите, Бóсфорът, Дарданелите. V určitém tvaru se užívají také zeměpisné názvy, jež mají povahu jmen hromadných, např. Лудогóрието, Средногóрието, Повóлжието, a pomístní jména jako přezdívký, např. Лóквата, Глóжето, Вáдата, Брáнищата, která zpravidla vznikla ze jmen obecných;

e) názvy historických epoch a údobí, např. Възрáждането, Освобóждението, Ренасáнса.

2. Обecná podstatná jména netvoří určitý tvar se členem v těchto případech:

a) podstatná jména užitá ve významu titulů, funkcí a hodností ve spojení s vlastními jmény osob, např. дóктор Иванóв, профéсор Петрóв, доцéнт Димíтрова, архитéкт Златáрски, минíстер Павлóв, цáр Кру́м, порúчик Попóв, председáтел Стоя́нов. Jména, která při užití nejsou chápána jako tituly, mívají tvar se členem, např. другáрят Петкóв, директорът Тóдоров;

b) podstatná jména ve funkci větného přístavku u zeměpisných a jiných vlastních jmen včetně názvů institucí, např.

град Сóфия, село Бóрово, връ́х Мусалá, улица Обóрише, рекá Мари́ца, вéстник Знáме, фáбрика «Е́рнст Телман», зáла «Бългáрия». Mají-li však obecná podstatná jména v těchto spojeních ve větě shodný přívlastek, užívají se vždy jen v určitém tvaru, např. концéртната зáла «Бългáрия», памукопредáчната фáбрика «Е́рнст Телман». Ve všech těchto případech však úzus není ustálený, srov. např. spojení: ромáнтът Тютю́н, песенá Мíла рóдино, планíната Вíтоша, Нарóдна република Бългáрия, Нарóдна(-та) библиотéка «Кíрил и Метóдий»;

c) názvy obyvatel odvozené od místních jmen, např. гáбровци, софийнци;

d) podstatná jména rodu mužského a ženského v jednotném čísle označující příbuzenské vztahy, jsou-li ve spojení s krátkými tvary osobních zájmen ve funkci přívlastňovací, např. мáйка ми *moje matka*, женá му *jeho žena*, брат ѝ *její bratr*. Výjimku z tohoto pravidla tvoří podstatná jména син, мъж, свекър: синът ми, мъжът ѝ, свекърът ви. Všechna ostatní obecná podstatná jména a jména označující příbuzenské vztahy ve středním rodě mají v těchto vazbách určité tvary se členem, např. кнীগата ни, къшата му, рáботата ми, внúчето ми, сестрíчето ти.

Podstatná jména v množném čísle mají v těchto vazbách bez výjimky jen určité tvary, např. кнীগите ни, дъщерíте си, чíчовците ни, синовéте му, мáйките ни, идéте ви;

e) podstatná jména označující části lidského těla ve výrazech popisujících tělesné projevy a stavy, např. боли ме гла́ва *bolí mě hlava*, притая́вам дъ́х *tajím dech*, напръ́гам сíли *napinám síly*;

f) podstatná jména v některých ustálených obrazech a spojeních, např. под влия́ние *pod vlivem*, по желáние *podle přání*, по образéц *podle vzoru*, по заповед *podle příkazu*, със съдéйствиe *v součinnosti*, студéнт по филолóгия, профéсор по матемáтика. V těchto případech jde však spíše o lexikální

úzus než o morfoloicko-syntaktickou zásadu, neboť v jiných ustálených spojeních se naopak užívá podstatných jmen v určitém tvaru, např. по примера *po příkladu*, с помощта *s pomocí* apod.;

g) při výčtu několika podstatných jmen se dává přednost základním tvarům, např. мъже, жени и деца; съюз на поети, романисти, новелисти, драматурзи и художествени критици;

h) podstatná jména v záhlavích a titulech jsou většinou v základním tvaru, např. Тютюн, Български език, Мисъл, Пламък. Není to však pravidlem. O neustáleném úzu svědčí mnoho knižních titulů z nedávné doby, např. Бариерата, Белият гүшер, Реката, Домът с махагоново стълбище, Древният път apod.;

i) jména měsíců a dní v týdnu a názvy světových stran se užívají vždy v základním tvaru: януари, август, септември, понеделник, сряда, изток, север, запад, юг.

Určenost se v bulharštině nevyjadřuje jen morfologicky, tj. členem, ale právě tak jako v češtině se určenost a neurčenost jména může vyjádřit pomocí ukazovacích a neurčitých zájmen, tj. lexikálními prostředky. Určenost jména vyjádřená určitým tvarem se členem je nezdůrazněná, např. хората, na rozdíl od určenosti jména vyjádřené ukazovacím zájmenem a základním tvarem podstatného jména, jež je zdůrazněná, např. тяя хора.

V češtině odpovídá bulharský člen jakožto prostředek nezdůrazněné určenosti většinou nulovému prostředku, např. падна първият сняг *napadl první snih*; изследване върху теорията на вероятностите *studium teorie pravděpodobnosti*. Je-li člen signálem tematického postavení jména či jmenné skupiny ve větě (v základu výpovědi), odpovídá mu v češtině příslušný slovosled podle zásad aktuálního členění věty, např. Петър сам наглеждаше цялата работа. *Petr dohlížel na všechnu práci sám*.

Člen v individualizující funkci v anaforickém nebo deiktickém významu se v češtině nahrazuje ukazovacími zájmeny (častěji zájmenem ten, méně často zájmeny tento, tehle), např. Той си беше заслужил наградата. *On si tu odměnu zasloužil*. Je-li určenost jména podmíněna širším kontextem, může se v češtině vyjádřit také přivlastňovacími zájmenem nebo přivlastňovacím adjektivem, např. Пък и бащата е прибран и рязумен човек. *A také jeho otec je slušný a rozumný člověk*; Първите дни след смъртта не работиха. *První dny po Minčově smrti nepracovali*.

Bulharský člen v individualizující funkci vyjadřující jedinečnost může v češtině odpovídat různým lexikálními prostředky, např. дръга седмица *jiný týden*, дръгата седмина *příští týden*, миналата година *loni* apod.

Člen v generalizující funkci, který vymezuje vyčerpávající počet osob či předmětů, může se v češtině vyjádřit lexikálními prostředky, např. учениците от третия клас *všichni žáci ze třetí třídy*.

Neurčenost jména vyjadřuje bulharština podobně jako čeština buď nezdůrazněně, základním tvarem podstatného jména, nebo zdůrazněně, neurčitými zájmeny някой, някакъв, някой си, някакъв си, едї-кой (си), едї-какъв (си), извѣстен apod. Zvláštní postavení zaujímá v tomto systému číslovka едїн ve funkci neurčitého zájmena podobně jako v češtině (srov. *jednoho dne, byl jednou jeden král*), v bulharštině je však její frekvence častější a v některých případech se blíží funkci neurčitého členu, tj. nezdůrazněnému označení neurčenosti jména, které stojí většinou v jádru výpovědi. Neurčené jméno v takovém postavení se v češtině vyjadřuje jen příslušným slovosledem, tj. postavením v jádru výpovědi, např. Чувствувах, че едїн водопад се е надвѣсил над главата ми. *Cítil jsem, že mám nad hlavou na spadnutí vodopád*; Еднa гѣста и неизбродна мъгла беше лѣгнала над тях. *Nad nimi se rozprostřela hustá, neproniknutelná mlha*.